

IZAR.5140.1.11.2022.jk

Nr pisma: 9078/2024

Nr rejestru zabytków: A-4747

STAROSTWO POWIATOWE
w Lidzbarku Warmińskim

dnia 2025-01-29

wpiętno

DECYZJA
W SPRAWIE WPISANIA ZABYTKU DO REJESTRU ZABYTKÓW

Na podstawie art. 104 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – *Kodeks postępowania administracyjnego* (Dz.U z 2023r., poz. 775 z późn. zmianami, dalej k.p.a.) oraz w związku z art. 8, art. 9 ust. 1, art. 6 ust. 1 pkt. 1 lit. c, f, g, art. 3 pkt. 1, art. 89 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U z 2024r., poz. 1292 z późn. zmianami, dalej u.o.z.), w wyniku przeprowadzonego z urzędu postępowania administracyjnego w sprawie wpisania do rejestru zabytków nieruchomości województwa warmińsko-mazurskiego cmentarza komunalnego położonego w Lidzbarku Warmińskim przy ul. Kopernika, na działce ewidencyjnej nr 54 obręb 10,

WARMIŃSKO - MAZURSKI
WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZABYTKÓW

orzeka:

wpisać do rejestru zabytków nieruchomości województwa warmińsko-mazurskiego cmentarz komunalny położony w Lidzbarku Warmińskim przy ul. Kopernika, na działce ewidencyjnej nr 54 obręb 10.

Ochronie podlegają w szczególności:

- ogrodzenie wraz z bramami i furtkami;
- teren cmentarza, jego historyczne rozplanowanie i ukształtowanie, w tym skarpy, tarasy, układ drogowy, układ wodny;
- komponowany drzewostan i starodrzew;
- droga krzyżowa, na którą składają się kapliczki słupowe: *Jezus na śmierć skazany, Jezus bierze krzyż na swoje ramiona, Jezus upada po raz pierwszy, Jezus spotyka Matkę swoją, Szymon Cyrenejczyk pomaga nieść krzyż Jezusowi, Weronika ociera twarz Jezusa, Jezus upada po raz drugi, Jezus pociesza płaczące niewiasty, Jezus upada po raz trzeci, Jezus z szat obnażony, Jezus do krzyża przybity* i kaplice: *Śmierć Jezusa na krzyżu (Ukrzyżowanie), Jezus zdjęty z krzyża (Pieta), Grób Pański*.
- groby o szczególnym znaczeniu wraz z nagrobkami: grobowiec rodziny Włóczyńskich, kwatera księży katolickich, kwatera zakonnic ze Zgromadzenia św. Katarzyny, grób lotnika Ferdynanda Schulza;
- historyczne nagrobki i krzyże zgodnie z załącznikiem nr 2 do niniejszej decyzji;
- pomnik w hołdzie poległym, pomordowanym i zamęczonym obrońcom ojczyzny 1939-1956.

Na załączniku graficznym nr 1, stanowiącym integralną część niniejszej decyzji, czerwonym kolorem oznaczono granice, obszar i lokalizację wpisanego do rejestru zabytków cmentarza.

W załączniku nr 2 wymieniono historyczne nagrobki i krzyże.

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 9 ust.1 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (dalej: u.o.z.) do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego.

Postępowanie administracyjne w sprawie wpisania do rejestru zabytków nieruchomych województwa warmińsko-mazurskiego cmentarza komunalnego położonego w Lidzbarku Warmińskim przy ul. Kopernika, na działce ewidencyjnej nr 54 obręb 10 zostało wszczęte z urzędu, o czym tut. organ zawiadomił Gminę Miejską Lidzbark Warmiński, która posiada status strony postępowania wynikający z prawa własności potwierdzonego w księgach wieczystych prowadzonych dla ww. nieruchomości.

W toku postępowania podjęto następujące czynności oraz zgromadzono następujące dowody i publikacje:

1. Protokół i dokumentacja fotograficzna z oględzin przeprowadzanych 14.06.2022r.
2. Protokół i dokumentacja fotograficzna z oględzin przeprowadzanych 29.08.2024r.
3. Archiwalny plan cmentarza katolickiego w Lidzbarku Warmińskim.
4. Archiwalne fotografie: grota oraz schody prowadzące na Gólgotę.
5. Karta wojewódzkiej ewidencji zabytków ogrodzenia cmentarza z bramami, autor Urszula Ulatowska, XI.2008r.
6. Karta wojewódzkiej ewidencji zabytków kapliczki ze stacją drogi krzyżowej, autor Urszula Ulatowska, XI.2008r.
7. Karta adresowa zabytku – cmentarza rzymskokatolickiego, ob. komunalnego, autor: dr Małgorzata Karczewska, 16.06.2009r.
8. Karty adresowe kapliczek drogi krzyżowej, autor dr Małgorzata Karczewska, 16.06.2009r.
9. Ogrody ozdobne książąt biskupów warmińskich, autorzy: mgr Sława Mojzych, Zbigniew Dąbkowski, Olsztyn 1983, w szczególności s. 13
10. Historia Lidzbarka Warmińskiego, red. K. Mikulski, E. Borodij, Lidzbark Warmiński 2008, szczególnie s. 376, 472-473
11. Uchwała nr XXIV/172/2020 Rady Miejskiej w Lidzbarku Warmińskim z 24.06.2020r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami miasta Lidzbark Warmiński na lata 2020-2023 (Dziennik Urzędowy Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 6 sierpnia 2020r. poz. 3362).

Pismami z dnia 20.06.2022r. oraz 30.08.2024r. W-M WKZ zawiadomił Stronę o zakończeniu postępowania administracyjnego oraz o możliwości zgłaszania wniosków, uwag i dowodów w sprawie oraz zapoznania się z aktami, jednak nie skorzystała ona z tego uprawnienia.

Oceniając zgromadzony w sprawie materiał W-M WKZ w Olsztynie uznał za celowe dokonanie wpisu do rejestru zabytków nieruchomości województwa warmińsko-mazurskiego obiektu wymienionego w rozstrzygnięciu niniejszej decyzji.

W przypadku przedmiotowego cmentarza możemy mówić o wartości historycznej, o której decydują czas powstania, usytuowanie w dziejach miejscowości, powiązanie z działalnością zasłużonych dla regionu postaci, trwałość funkcji, charakter dokumentalny. Cmentarz jest położony poza dawnymi murami miejskimi; zawiera w swoim obszarze południowy fragment dawnych ogrodów biskupów warmińskich, które zostały założone w XVIIw. przez biskupa Mikołaja Szyszkowskiego i rozwijane oraz utrzymywane przez jego następców, przede wszystkim Ignacego Krasickiego, na czasy którego przypada etap ich największej świetności i który pod wpływem ówczesnej mody, wykorzystując naturalne, nierówne ukształtowanie terenu, nadał im malowniczy, angielski charakter. Niestety po 1795 roku ogrody podupadły. W pierwszej połowie XXw. część terenu od strony południowo-wschodniej przekazano pod budowę szkoły, a następnie pozostały obszar darowano parafii rzymsko-katolickiej św. Piotra i Pawła, która przyłączyła go do cmentarza, utworzonego w 1925r. z inicjatywy Alfonsa Bucholza – proboszcza parafii w latach 1920-1937. Tym samym cmentarz stanowi integralny, końcowy etap historii ogrodów biskupich w Lidzbarku Warmińskim i jest pozostałością po wybitnym przedstawicielu epoki oświecenia, a jednocześnie dokumentuje międzywojenny rozwój przestrzenny miasta i działalność zasłużonego dla regionu duchownego i społecznika.

Cmentarz posiada wysoką wartość artystyczną. Wpływa na nią malownicze ukształtowanie terenu, centralne rozplanowanie oraz duża ilość zieleni, ze względu na którą cmentarz nazywany jest cmentarzem leśnym (dawniej Waldfriedhof). Teren cmentarza cechuje się dużymi deniwelacjami. W północnej części jest najniższy, znajduje się tam wąwóz ze strumieniem oraz dolina z nieckami stawowymi (częściowo zarośnięte). W kierunku południowym wznosi się, a kulminacją jest wzgórze (Golgota), do którego prowadzą tarasowe, betonowe schody. W centrum cmentarza zlokalizowany jest plac o zatartej kolistej formie, z którego promieniście rozchodzą się ścieżki cmentarne o różnych nawierzchniach (gruntowa, asfaltowa, kostka betonowa), w tym dawna aleja prowadząca wzdłuż osi kompozycji ogrodu biskupów warmińskich, wtórnie przecięta betonowym ogrodzeniem, oddzielającym cmentarz od terenu szkolnego, częściowo zajęta przez współczesne pochówki. Wzdłuż ścieżek zachowane są fragmenty i ślady alei drzew (głównie lipy). Na wzgórzu Gulgoty są pozostałości nasadzeń z żywotników komponowanych wzdłuż tarasów na planie koła oraz aleja z żywotników. Układ historycznej kompozycji zieleni jest częściowo zniekształcony poprzez współczesne nasadzenia drzew i krzewów przy poszczególnych nagrobkach, ale nadal czytelny.

Na wartość artystyczną składają się również elementy małej architektury. Od strony zachodniej oraz fragmentarycznie od strony południowej zachowało się historyczne ogrodzenie: pełne, otynkowane, podzielone na przeszła lizenami, z wyodrębnionym cokołem, profilowanym gzymsem i dwuspadowym zadaszeniem. Co kilka przęseł rozmieszczone są wyższe segmenty nakryte spiętrzonymi, czterospadowymi dachami. Od zewnątrz posiadają dekorację w formie trójlistnych blend, a od wewnątrz nisze zamknięte wklęsło wypukłym łukiem, w których umieszczono ośmioboczne plakiety z reliefowymi głowami Chrystusa (nie wszystkie zachowane). Od strony ulicy Kopernika oraz ulicy Krasickiego znajdują się bramy

wejściowe z bocznymi furtkami. Bramy są wsparte na filarach, zamknięte łukiem koszowym z trójkątnym frontonem, zwieńczonym kamiennym krzyżem. W tympanonie od strony ulicy Kopernika umieszczono napis w języku niemieckim, poniżej przetłumaczony na język polski: „*Ojcie, w twoje ręce powierzam ducha mego*”. Furtki zamknięte są prosto. Wrota i drzwi są drewniane, deskowe, ażurowe. Pokrycie dachowe ogrodzenia, bram i furtek wykonane jest z dachówki ceramicznej karpiówki. Jednym z głównych elementów cmentarza jest droga krzyżowa złożona ze stacji w formie słupowych kapliczek murowanych, otynkowanych, przykrytych dwuspadowym daszkiem, z reliefowymi, polichromowanymi scenami umieszczonymi w odcinkowo zamkniętej niszy, z podpisami w języku niemieckim oraz kaplic zawierających pełnoplastyczne przedstawienia rzeźbiarskie: Ukrzyżowanie – na wzgórzu, Pieta – w kaplicy poniżej wzgórza, Grób Pański – w kamiennej grocie. Na cmentarzu zachowane są historyczne pomniki nagrobne: drewniane i betonowe z dekoracją rzeźbiarską, a także ozdobne, metalowe krzyże. Uwagę zwraca także pomnik wzniesiony „*W hołdzie poległym, pomordowanym i zamęczonym obrońcom ojczyzny 1939-1956*”.

To wszystko sprawia, że cmentarz jest nie tylko przestrzenią grzebalną, ale również estetycznym założeniem o charakterze parkowym, sprzyjającym refleksji i odpoczynkowi. Śmiało można stwierdzić, że to jeden z najpiękniejszych cmentarzy warmińskich, porównywalny z warszawskimi Powązkami.

Pod względem naukowym cmentarz odzwierciedlając stosunek ówczesnego społeczeństwa do spraw ostatecznych jest dokumentem dawnego systemu wartości i kultury, co czyni z niego ważne źródło do badań nad obrzędowością pogrzebową. Posiada także wartość poznawczą dla badań nad rozwojem tendencji w kształtowaniu krajobrazu. Napisy na nagrobkach są wartościowymi informacjami o mieszkańcach parafii, miasta i okolic. Podobnie kwatery księży i zakonnic są nośnikami danych o życiu religijnym na terenie Warmii. Ponadto mała architektura cmentarna jest świadectwem twórczości uznanych artystów. Droga krzyżowa została wykonana w 1927r. przez Franza Drexlera, uznanego rzeźbiarza z Monachium. Drewniane nagrobki wyszły spod dłuta Michaela Lipowa, urodzonego w Rosji niemieckiego rzeźbiarza, który na skutek I wojny światowej opuścił rodzinne strony, w 1923r. przybył do Lidzbarka Warmińskiego i zasłynął jako twórca figur kościelnych, krzyży nagrobnych oraz przydrożnych (np. Jarandowo, Święta Lipka, Bisztynek). Nagrobki, rzeźby i kapliczki posiadają walor poznawczy dla rozwoju i przekształceń tendencji, nurtów i technik artystycznych oraz specyfiki ośrodków artystycznych, których spuścizna składa się na dziedzictwo kulturowe obecnych mieszkańców regionu. Stanowią także materiał badawczy do nad rozwojem stylistycznym sztuk plastycznych, szczególnie sztuki sepulkralnej.

Powyższe wartości są wzmocnione przez autentyzm zachowania obiektu. Mimo pewnych przekształceń wynikających z potrzeb użytkowania wciąż czytelna jest kompozycja zieleni oraz plan cmentarza i układ ścieżek, co można stwierdzić porównując z archiwalnym planem i fotografiami. Nadal widoczne są również elementy wskazujące na pierwotny charakter tego miejsca – część ogrodów biskupich – w szczególności wąwóz ze strumieniem, dolina z nieckami stawowymi, aleja, parów prowadzący do groty zawierającej Grób Pański. W dobrym stanie zachowane są też elementy małej architektury.

Biorąc pod uwagę powyższe argumenty i dowody jakie przytoczono w niniejszej decyzji, składające się na wartość historyczną, naukową i artystyczną oraz wynikający z nich

interes społeczny w zachowaniu obiektu W-M WKZ uznał za celowe wpisanie do rejestru zabytków nieruchomości województwa warmińsko – mazurskiego cmentarza komunalnego położonego w Lidzbarku Warmińskim przy ul. Kopernika, na działce ewidencyjnej nr 54 obręb 10 w zakresie wymienionym w sentencji decyzji.

Zgodnie z zasadą ochrony zabytków bez względu na stan zachowania, określoną w art. 6 ust. 1 u.o.z., pierwszoplanowego znaczenia przy ocenie wartości zabytkowej przedmiotowego obiektu nie mają jego przekształcenia, spowodowane czynnikami naturalnymi bądź innymi, ale to, że ten obiekt, z punktu widzenia historycznego, artystycznego i naukowego, przedstawia wartości materialne i niematerialne będące świadectwem minionej epoki. Według tego samego artykułu ochronie i opiece podlegają zabytki nieruchome będące m.in. cmentarzami, tak jak omawiany obiekt, który powinien być chroniony w sposób określony w art. 7 pkt 1 cytowanej ustawy, tj. poprzez wpisanie do rejestru zabytków.

Zgodnie z art. 89 § 2 u.o.z., organem ochrony zabytków na terenie Województwa Warmińsko- Mazurskiego jest Wojewoda Warmińsko-Mazurski, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Warmińsko-Mazurski Wojewódzki Konserwator Zabytków. Do jego zadań należy m.in. prowadzenie rejestru zabytków (art. 8 u.o.z.) i wydawanie decyzji administracyjnych o wpisie zabytku do rejestru zabytków (art. 9 u.o.z.). Wobec powyższego należało orzec jak w rozstrzygnięciu.

W związku z powyższym orzeczono jak w sentencji.

Pouczenie

Od decyzji niniejszej przysługuje stronom na podstawie art. 127 k.p.a. odwołanie do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które należy złożyć za pośrednictwem tutejszego Urzędu zgodnie z art. 129 § 1 i § 2 k.p.a. w terminie 14 dni od dnia doręczenia przedmiotowej decyzji.

Zgodnie z art. 127a §1 i 2 k.p.a. w trakcie biegu terminu do wniesienia odwołania strona może zrzec się prawa do wniesienia odwołania wobec organu administracji publicznej, który wydał decyzję. Z dniem doręczenia organowi administracji publicznej oświadczenia o zrzeczeniu się prawa do wniesienia odwołania przez ostatnią ze stron postępowania, decyzja staje się ostateczna i prawomocna.

Załączniki:

1. Załącznik graficzny nr 1.
2. Załącznik nr 2 – wykaz historycznych nagrobków i krzyży

WARMIŃSKO-MAZURSKI
WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZABYTKÓW
Miroslaw Jonakowski

Otrzymują:

1. Gmina Miejska Lidzbark Warmiński, ul. Świętochowskiego 14, 11-100 Lidzbark Warmiński
2. Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w Lidzbarku Warmińskim, ul. Dantyszka 13, 11-100 Lidzbark Warmiński

Do wiadomości:

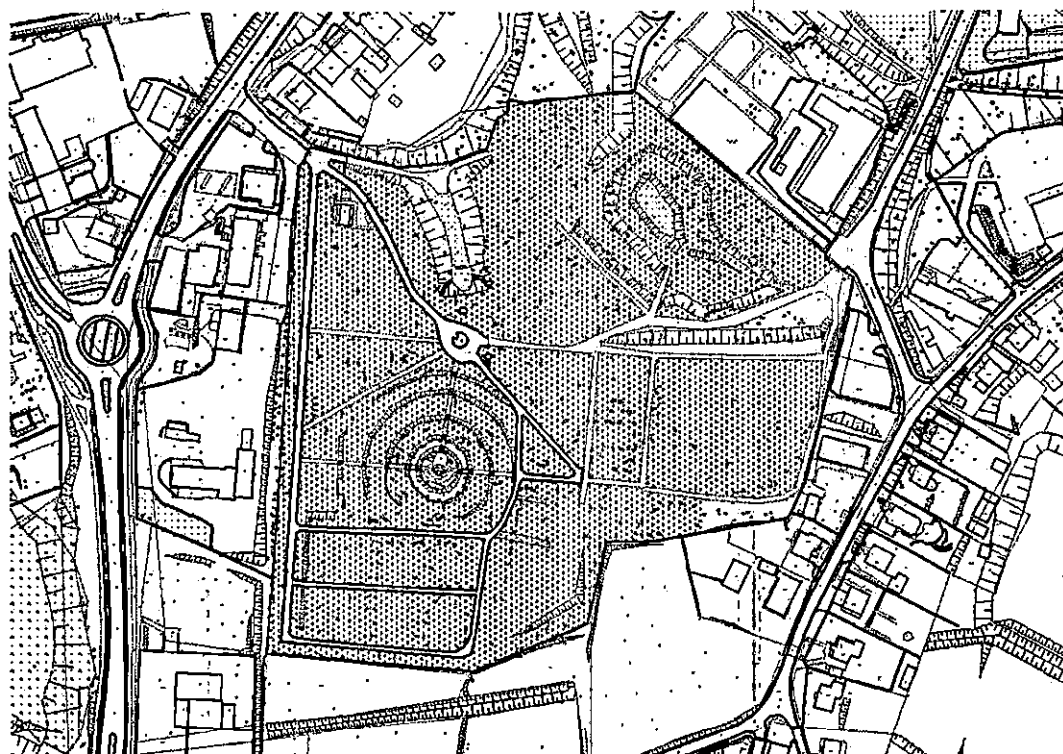
1. Burmistrz Lidzbarka Warmińskiego, ul. Świętochowskiego 14, 11-100 Lidzbark Warmiński
2. Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie, ul. Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa
- ③ 3. Starostwo Powiatowe w Lidzbarku Warmińskim, ul. Wyszyńskiego 37, 11-100 Lidzbark Warmiński
4. Sąd Rejonowy w Lidzbarku Warmińskim, IV Wydział Ksiąg Wieczystych, ul. Wyszyńskiego 37, 11-100 Lidzbark Warmiński

aa

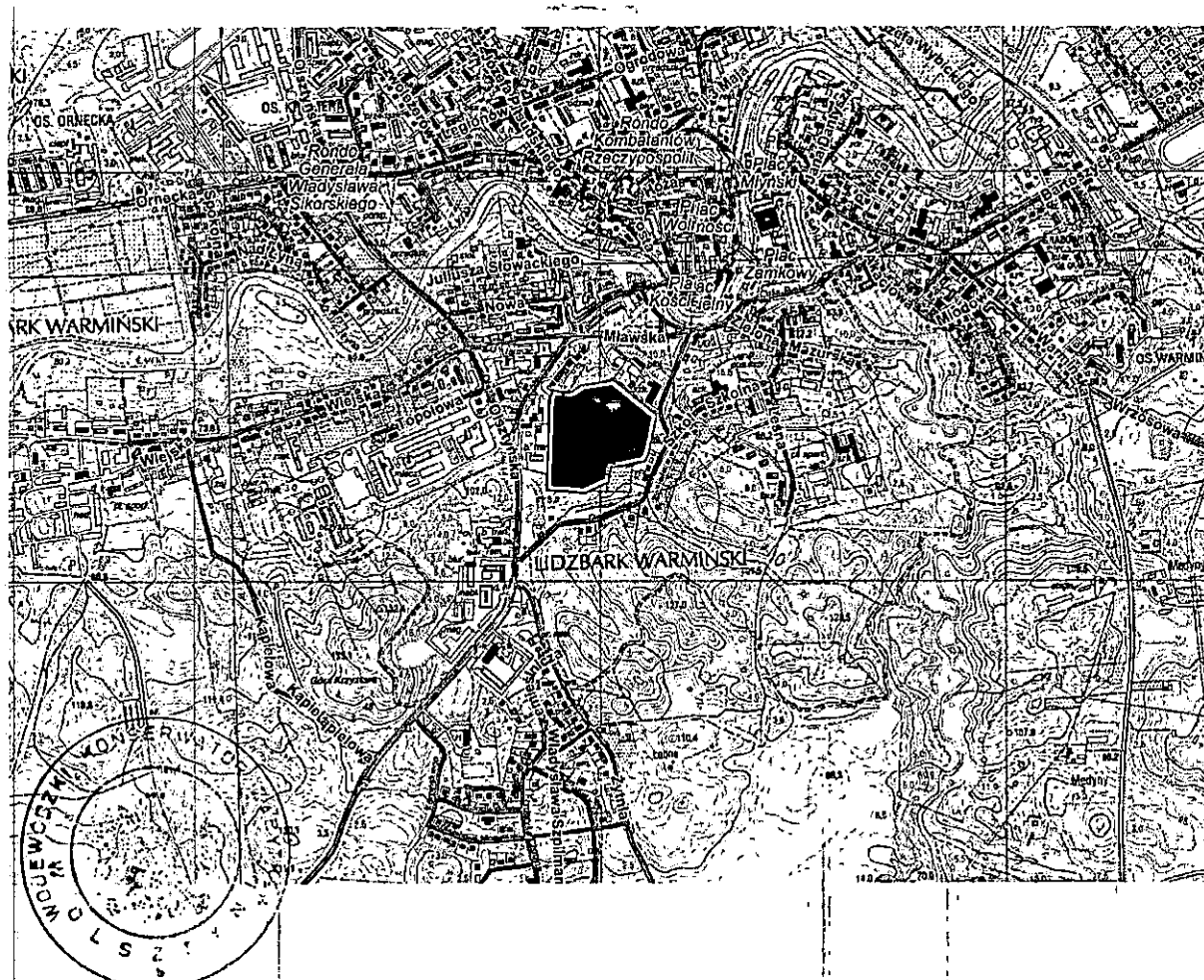
Decyzja jest ostateczna
w administracji
z dnia 27 STY. 2025
Olsztyn, dnia

Wojewódzki Urząd Ochrony
Zabytków w Olsztynie
J. Klupczyńska
ds. rejestru zabytków nieruchomych
Joanna Klupczyńska
5

Załącznik graficzny nr 1 do decyzji W-M WKZ z dnia 10.10.2024r., znak:
IZAR.5140.1.11.2022.jk

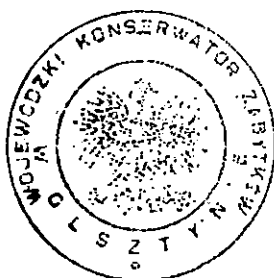
Na powyższej mapie czerwonym kolorem oznaczono granice i obszar wpisanego do rejestru zabytków cmentarza (działka ewidencyjna nr 54 obręb 10).

Na powyższej mapie czerwonym kolorem oznaczono lokalizację wpisanego do rejestru zabytków cmentarza.

Załącznik nr 2 do decyzji W-M WKZ z dnia 10.10.2024r., znak: IZAR.5140.1.11.2022.jk

1. Krzyż nagrobny Aleksandra Wieliczko
2. Krzyż nagrobny Auguste Werner
3. Krzyż nagrobny Celstl. Rat. Pfarrer Franz Lilienthal
4. Krzyż nagrobny Familie Schwenzfeier
5. Krzyż nagrobny Franz Peter
6. Krzyż nagrobny Ignacy Linkiewicz
7. Krzyż nagrobny Josef Hippler, Margerite Hippler
8. Krzyż nagrobny Karl Neumann
9. Krzyż nagrobny Kurt Hippel
10. Krzyż nagrobny NN
11. Krzyż nagrobny NN, ażurowy, wypełniony esownicami i wicią roślinną – żelazo kute, na betonowym postumencie
12. Krzyż nagrobny NN, nakryty żeliwnym daszkiem, na wysokim kamiennym postumencie, z napisem INRI w zwieńczeniu – drewno
13. Krzyż nagrobny NN, z Chrystusem Ukrzyżowanym
14. Krzyż nagrobny Pfarrer Anton Froelich
15. Krzyż nagrobny Pfarrer Bernh. Rentel
16. Nagrobek Aloysius Armborst
17. Nagrobek Anna Dühring
18. Nagrobek Bernhard Klein i Helene Freundt
19. Nagrobek Carl Kerbaum i Bernhard Freundt
20. Nagrobek Ferdinand Mager
21. Nagrobek Helena Syrewicz
22. Nagrobek Katharina Rochow
23. Nagrobek ks. Ludwik Syrewicz
24. Nagrobek ks. prof. Paweł Dudeck (Dudecki)
25. Nagrobek NN z reliefem Salvator Mundi
26. Nagrobek Otto Scheer
27. Nagrobek Theodor Matthee
28. Nagrobek Wincenty Saletis
29. Nagrobek-kapliczka Anna Thiel
30. Pomnik nagrobny Aloysius Penkwitt
31. Pomnik nagrobny Familie Grunnert

WARMIŃSKO-MAZURSKI
WOJEWÓDZKI KONSERWATOR ZABYTKÓW
Michał
Mirostaw Jonakowski